

Viisakas ja turvaline suhtlemine internetis

Sissejuhatus:

Viisakas suhtlemine peab olema maailmade ülene ehk ei ole vahet, kas suhelda silmast-silma või veebi vahendusel. Hea ja viisakas suhtlemine ei maksa midagi, seda saab viljeleda alati ja igal pool. Siiski on oluline mõned põhitõed aeg-ajalt üle vaadata ning end oluliste mõistetega kurssi viia. See aitab ennetada ja ära hoida olukordi, kuhu võib teadmatuses ja ka kogemata sattuda.

Teemad:

- Üldine viisakas suhtlemine internetis
- Meili etikett
- Virtuaalkohtumiste etikett

Vajalikud vahendid:

- Arvuti
- Ekraan
- Projektor
- Wifi ühendus

Eesmärgid:

- Saada ülevaade üldistest viisakusreeglitest internetis.
- Saada ülevaade meili etiketist.
- Saada ülevaade virtuaalkohtumiste etiketist.

Aeg: 45 min

Juhendi autor: Kristina Lee

Osad/slaidid	Kommentaariid
Sissejuhatus	2 min
	Selleks, et suhtlemine internetis oleks turvaline, tuleb järgida teatud reegleid. Käesoleva õppematerjaliga on võimalik üle korrata üldised internetis käitumise, e-kirja saatmise ja virtuaalkohtumiste reeglid. Lisaks on siin põgus ülevaade küberkiusamise teemast ning mõistete <i>phishing</i> ja <i>sexting</i> selgitused.

Teema	Üldised viisakusreeglid internetis suhtlemiseks
	<ul style="list-style-type: none"> ● Päriselus oleme viisakad, ka virtuaalmaailmas kehtivad samad reeglid. <ul style="list-style-type: none"> - Halvale kommentaarile võib ka viisakalt vastata, kuid selle inimesega ei pea edasi suhtlema. - Mõtle enne, kui midagi postitad ● Kõigil on õigus olla looja <ul style="list-style-type: none"> - Kui keegi loob mõne pildi/video ja postitab, mis on teistele internetis kättesaadavaks tehtud, siis ei tohi seda viitamata jagada või kasutada. - Suhtle ja käitu nii, nagu sa tahaksid, et ka sinuga suheldaks ja käitutaks. Ole eeskujuks! - Ole salliv ja väldi solvanguid - Kui vaja, blokeeri see kasutaja, kes Sinuga halvasti käitub. - Kui vähegi tunned ebamugavust, siis ära enam selle isikuga edasi suhtle. - Ära postita/saada enda või pereliikmete pilte/videoid, neilt võib välja tulla ka muud infot (asukoht, aadress vms) ● Internet võimaldab teatud anonüümsust. <ul style="list-style-type: none"> - Internetis (teatud rakendustes või veebikeskkondades) loodud tutvused võivad olla mõnikord heade ja püsivate suhete aluseks, kuid samas pole mõnikord need isikud just sellised, nagu nad näivad olevat. ● Kui oled otsustanud virtuaalmaailma “tuttavaga” kokku saada, siis vali turvaline ja avalik kohtumispaik (nt kohvik) ning ära mine sinna üksi. Vestle temaga eelnevalt telefoni teel. Ära joo alkoholi. ● Suhtu kriitiliselt infosse, mida internetis loed. <ul style="list-style-type: none"> - Kõik info ei ole tõene. Eriti tähelepanelik tuleb olla sotsiaalmeedia keskkondades. <p style="color: red; text-align: center;">Pea meeles: kõik, mida oled internetis teistega jaganud, on peaaegu võimatu internetist täielikult eemaldada!</p>
Teema	Viisakas meilisuhetus
	<p>Viisakas kirja kirjutamine, samuti kirjale vastamine on eetiline. Isegi kui pole näha, kes on teisepool ekraani, tuleb jääda viisakaks, nagu päriselus.</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Vaata oma postkasti igapäevaselt ja vasta meilile 24 tunni jooksul. ● Kustuta üleliigsed kirjad. ● Püüa kirjutada lühidalt ja selgelt <ul style="list-style-type: none"> - pikka kirja on raske lugeda ja vahel ei jõua lugeja seda läbi

	<p>lugeda ning sulgeb selle enne lõppu.</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Pealkiri on oluline. <ul style="list-style-type: none"> - pealkiri avab kirja sisupoole ja tekitab lugejas huvi ● Kirjuta ilma vigadeta. <ul style="list-style-type: none"> - Ole korrektne ja kasuta täislauseid. - Enne kui hakkad kirja ära saatma, vaata kogu tekst üle ning veendu, et see on ilma kirjavigadeta. ● Kasuta viisakusväljendeid. <ul style="list-style-type: none"> - Väldi slängi ning emotikone kasuta ainult sõpradega suhtlemisel. ● Välgi suuri tähti. <ul style="list-style-type: none"> - Internetis peetakse SUURTE TÄHTEDEGA kirjutamist karjumiseks. ● Erinevate värvide kasutamine ühes kirjas ei ole hea, see teeb kirja lugemise keeruliseks ● Teise inimese postkastist ei ole viisakas lugeda kirju <ul style="list-style-type: none"> - Kui on arvuti ühiskasutuses, siis andke sellele inimesele märku, et ta välja logiks. <p>Lisalugemist: https://courses.cs.ut.ee/t/digiopik/Digitaalnohutus/Tund28 https://courses.cs.ut.ee/t/digiopik/iDigitaalnohutus/Tund29</p>
Teema	Phishing
	<p>Phishing - on tuletatud sõnast fishing ehk eesti keeles andmepüük. https://novaator.err.ee/media/video/1168564?contentId=1151461 (0:00 - 2:47)</p> <ul style="list-style-type: none"> - tihtipeale on tegemist internetipettusega - eesmärkideks on raha teenimine, kasutaja (sotsiaalmeedia) konto ülevõtmine, arvuti / nutitelefoniga ülevõtmine ● Mida jälgida, et mitte “õnge” sattuda? <ul style="list-style-type: none"> - Jälgi, kes on saatja - Kui lubatakse suuremat summat raha, siis ei ole asi õige - Üldiselt on kirjas grammatiliselt kehv sõnakasutus - Ära vasta petukirjale! - Ära kliki kirjas sisalduvatele linkidele ja manustele! - Ära helista kirjas olevatele telefoninumbritele! - Ära kunagi avalda oma isiklike andmeid! <p>Lisalugemist: https://novaator.err.ee/1151461/kuidas-ara-tunda-andmepuuki-ja-mis-on-sotsiaalne-sahkerdamine</p>
Teema	Sexting
	<p>Sexting - virtuaalselt saadetud seksuaalse alatooniga sõnum</p> <ul style="list-style-type: none"> - ebasüüdsate selfie'de (piltide/videote) saatmine - seksuaalse alatooniga tekstisõnum <p>https://youtu.be/DIPboHJQmAo</p>

	<ul style="list-style-type: none"> ● Sexting võib kaasa tuua küberkiusamise: <ul style="list-style-type: none"> - sõnumite saajad võivad hakata neid edasi saatma selle inimese alandamiseks, saadavad/postitavad pildid/videod veebilehele, tegevus võib ka viia väljapressimiseni - Sekstinguga tegelemine võib viia maine kahjustamiseni ● Ära kasuta nutitelefoni endast seksuaalse alatooniga või alasti piltide tegemiseks ja edasisaatmiseks ● Sekstimine on seadusevastane tegevus, mis võib lõppeda väga tõsiste tagajärgedega. ● Pea meeles: kõik, mida oled internetis teistega jaganud, on peaaegu võimatu internetist täielikult eemaldada!
Teema	Küberkiusamine
	<p>Küberkiusamiseks kasutatakse kommunikatsioonivahendeid (nt nutitelefoni, tahvel, arvuti). https://youtu.be/c7j3XAoHsz0</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Küberkiusamise liigid: <ul style="list-style-type: none"> - kirjalik - verbaalne (solvavad, ahistavad, ähvardavad sõnumid, kommentaarid, kirjad) - visuaalne (filmimine, pildistamine, nende moonutamine) - privaatsuse rikkumine (kellegi teise nime alt konto loomine, parooli vargus, teise konto alt kirjade saatmine jne) ● Kuidas seda tõkestada: <ul style="list-style-type: none"> - Blokeeri kiusaja - Kopeeri ja salvesta halvustavad kirjad/sõnumid - Teavita konto ebaseaduslikust kasutamisest politseid või veebikonstaablit
Teema	Virtuaalkohtumiste etikett
	<p>Ka piirangute olukorras on vajalik läbi viia koosolekuid või arenguestlusi lapsevanematega. Neid saab korraldada ka virtuaalkohtumistena. Erinevad keskkonnad võimaldavad neid kohtumisi läbi viia (Zoom, Google Meet, MS Teams jne). Ka neil kokkusaamistel võib tekkida erinevaid olukordi, kuid mõningaid saab eelnevalt läbi mõelda või vältida.</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Ole õigel ajal kohal ● Kontrolli eelnevalt oma seadet. <ul style="list-style-type: none"> - veebikohtumistel on oluline töökorras kaamera, mikrofoni ja internetiühendus. ● Mikrofoni vaigistamine <ul style="list-style-type: none"> - Lülita mikrofoni kohe välja, kui oled veebikohtumisele sisselõiginud. Pane mikrofoni tööle vaid siis, kui on Sinu kord rääkida. ● Koosoleku juhina vali eelnevalt välja, missugust akent jagama hakkad ja pane kinni kõik üleliigsed. ● Ole sobivalt riides. <ul style="list-style-type: none"> - Riie tüüpi, nagu oleksid reaalsel kohtumisel või koosolekul.

	<ul style="list-style-type: none"> ● Vali pigem ühevärviline ja vähemkirju taust.<ul style="list-style-type: none"> - Jälgi, et see oleks korrektne - Lapsed ja lemmikloomad on armsad, kuid nii võib tähelepanu hajuda, kui nad lähedal on. - Kuula, et ei oleks helisid, mis võivad tähelepanu hajutada ● Näksimine ja söömine ei ole lubatud ● Ole nähtaval ja kohal<ul style="list-style-type: none"> - istu sirgelt, ära tee suuri kõrvalisi liigutusi ja ära lase silmadel liiga palju ekselda. ● Ole tähelepanelik ning vaigista oma märguanded ja kõned koosoleku ajaks<ul style="list-style-type: none"> - Väga lihtne on koosolekul osaledes lasta oma tähelepanu hajuda märguannete tõttu. ● Tee koosoleku lõpus lühike ja konkreetne kokkuvõte.<ul style="list-style-type: none"> - See seab selge punkti koosolekule.
Kokkuvõte	<p>Jää viisakaks nii päriselus kui ka virtuaalmaailmas. Ära lase endale liiga teha. Kõik, mida sa internetis jagad, on peaaegu võimatu hiljem eemaldada. Kasuks tuleb kriitilise mõtlemise oskus. Ole toeks abivajajatele.</p> <p>Mäng mooduli läbijatele: https://learningapps.org/watch?v=p1dij04yj21</p> <p>Ankeedi koopia koolitajale: https://docs.google.com/forms/u/1/d/1Z9mZQb8tJ9PZ0ykb9E77_RAsqpE-jk6o9io-rCjba4A/copy</p> <p>Ankeedi koopia osalejatele: https://docs.google.com/forms/u/1/d/1snpb1OwWFP1_tAIs4d-qbE78jaoTLfRwhqTjC_YOog/copy</p>

Kasutatud kirjandus:

<https://noor.targaltinternetis.ee/wp-content/uploads/2015/12/Õpilase-e-turvalisuse-netikett2.pdf>

<https://courses.cs.ut.ee/t/digiopik/Digihügieen/SuhtlemineInternetis>

http://kollis.pri.ee/raatuse/eetika_8bt/index.html

<https://www.technology.pitt.edu/blog/zoom-tips>

<https://blogs.fireflies.ai/online-meeting-etiquette/>

<https://blog.gotomeeting.com/7-rules-virtual-meeting-etiquette-every-professional-know/>

<http://mansfieldpubliclibraryct.org/wp-content/uploads/2018/03/Internet-Safety-for-adults..pdf>

<https://novaator.err.ee/1151461/kuidas-ara-tunda-andmepuuki-ja-mis-on-sotsiaalne-sahkerdamine>

“Targalt internetis minu lasteaias” metoodiline juhend

Lisaks vaadata Küberkiusamisest:

<https://www.psychologytoday.com/us/blog/shame-nation/201911/adult-cyberbullying-is-more-common-you-think>

<https://cyberbullying.org/preventing-cyberbullying-adults>

<https://www.verywellmind.com/the-psychology-of-cyberbullying-5086615>

HARIDUS- JA NOORTEAMET

Tärgalt internetis

Kaasrahastanud
Euroopa Liit